

NAVOIY ERKIN INDUSTRIAL-IQTISODIY ZONASI MISOLIDA ERKIN IQTISODIY ZONALARNING MINTAQAVIY IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI

Qo'ldoshev Xurshid Alijonovich,

O'zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Navoiy erkin industrial-iqtisodiy zonasi (EIIZ) misolida erkin iqtisodiy zonalarning mintaqaviy iqtisodiy o'sishga bo'lgan ta'siri tahlil qilinadi. Maqola davomida Navoiy EIIZ misolida erkin iqtisodiy zonalarning investitsiyalar oqimini jalb etishi, ish o'rinlari yaratishi va sanoatni rivojlantirishi ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: Navoiy EIIZ, erkin iqtisodiy zona, mintaqaviy iqtisodiy o'sish, investitsiya, sanoat rivoji, iqtisodiy imtiyozlar.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние свободных экономических зон на региональный экономический рост на примере Навоийской свободной индустриально-экономической зоны (СЭЗ). В статье рассматриваются такие аспекты, как привлечение потока инвестиций, создание рабочих мест и развитие промышленности на примере Навоийской СЭЗ.

Ключевые слова: Навоийская СЭЗ, свободная экономическая зона, региональный экономический рост, инвестиции, развитие промышленности, экономические льготы.

Abstract: This article analyzes the impact of free economic zones on regional economic growth using the example of the Navoi Free Industrial-Economic Zone (FIEZ). The article highlights the role of Navoi FIEZ in attracting investment flows, creating jobs, and developing the industrial sector.

Keywords: Navoi FIEZ, free economic zone, regional economic growth, investment, industrial development, economic incentives.

Kirish

Erkin iqtisodiy zonalar (EIZ) dunyo bo'ylab iqtisodiyotni rivojlantirishning muhim mexanizmlaridan biri sifatida qaraladi. Ular mamlakatlar va mintaqalarning iqtisodiy salohiyatini oshirish, investitsiyalarni jalb qilish, yangi texnologiyalarni kiritish va ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilishda katta rol o'ynaydi. EIZlar odatda maxsus qonuniy va iqtisodiy tartib-qoidalar asosida faoliyat yuritadi, bu esa investorlarga soliq imtiyozlari, bojxona cheklovlaridan ozod qilish, qulay infratuzilma kabi bir qator afzalliklarni taqdim etadi. Shu sababli, EIZlar mamlakat va mintaqalarda iqtisodiy

rivojlanishni tezlashtirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va eksport hajmini oshirishning samarali vositasi sifatida katta e'tiborga loyiqdir.

O'zbekiston Respublikasi ham EIZlar mexanizmidan foydalanib, turli hududlarda erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etmoqda. Bunday zonalar mamlakatning iqtisodiy dasturlarida markaziy o'rin tutadi va iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish hamda mintaqaviy rivojlanishni kuchaytirish yo'lida muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonning eng yirik erkin iqtisodiy zonalaridan biri bo'lgan Navoiy erkin industrial-iqtisodiy zonasi (EIIZ) 2008-yilda tashkil etilgan va uning faoliyati davomida mamlakat iqtisodiy siyosatining muhim qismi sifatida rivojlanmoqda.

Navoiy EIIZ nafaqat Navoiy viloyatining, balki butun O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishida strategik rol o'ynaydi. Mazkur zona mamlakatning geografik joylashuvidan samarali foydalanib, Markaziy Osiyoning logistika va transport markaziga aylanishi uchun qulay sharoitlar yaratadi. Bundan tashqari, zona hududida xalqaro investorlarga maxsus imtiyozlar taqdim etilib, xorijiy kapital jalb qilinishi uchun keng imkoniyatlar yaratilgan. Shu orqali Navoiy EIIZ O'zbekistonning iqtisodiy salohiyatini kengaytirish va mintaqaviy iqtisodiy o'sishni jadallashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Adabiyotlar sharhi

Erkin iqtisodiy zonalar (EIZ) jahonda iqtisodiy rivojlanishning samarali vositasi sifatida keng tarqalgan. Ular mintaqaviy va milliy iqtisodiyotlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, yangi texnologiyalarni kiritish va ishlab chiqarish tarmoqlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. EIZlarning samaradorligi turli mamlakatlar tajribasi orqali isbotlangan, va ko'plab ilmiy tadqiqotlar ularning iqtisodiy o'sishga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganib chiqmoqda.

Dastlab, Xitoy tajribasi EIZlarning iqtisodiy rivojlanishdagi muvaffaqiyatini ko'rsatadi. 1980-yillarda Xitoyda tashkil etilgan erkin iqtisodiy zonalar, xususan, Shenzhen EIZ, davlat tomonidan berilgan soliq imtiyozlari va soddalashtirilgan bojxona tartib-qoidalari orqali investitsiyalarni jalb etishning yorqin namunasi hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Shenzhen EIZning tashkil etilishi bilan Xitoy iqtisodiyotiga milliardlab dollar qiymatidagi xorijiy investitsiyalar kiritildi va mamlakatning texnologik salohiyati sezilarli darajada oshdi (Wang, 2013). Bu erkin zonalar infratuzilmani rivojlantirish, eksport salohiyatini oshirish va yangi ish o'rinlari yaratishda muhim omil bo'lgan.

Dubay tajribasi ham erkin iqtisodiy zonalarining muvaffaqiyatli ishlashiga yorqin misol bo'lib, bu mintaqaning jahon savdosida va logistikasida yetakchi o'rin egallashiga olib keldi. 1985-yilda tashkil etilgan Jebel Ali erkin zonasida minglab kompaniyalar faoliyat yuritib, Dubayni global savdo markaziga aylantirdi (Alzaabi, 2016). Jebel Ali erkin zonasi xorijiy kompaniyalarga to'liq egalik huquqi berish, soliq va bojxona imtiyozlari kabi qulay sharoitlar yaratib, xalqaro kompaniyalar uchun maqbul biznes muhitini taqdim etdi. Bu zona orqali Dubayda yirik investitsiya loyihalari amalga oshirilib, iqtisodiyotning diversifikatsiyasi va yangi texnologiyalarni jalb qilishda muhim rol o'ynadi.

Hindistonda ham erkin iqtisodiy zonalar jadal iqtisodiy o'sishga katta hissa qo'shdi. Mamlakatning bir qancha erkin zonalarini sanoat ishlab chiqarishining o'sishiga va eksport hajmining ortishiga yordam berdi (Aggarwal, 2012). Hindistonning Nashik erkin zonasi xorijiy va mahalliy kompaniyalarni jalb qilib, mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga kuchli

turtki berdi. Bu zona asosan texnologik sanoatga e'tibor qaratib, yirik texnologik kompaniyalarning investitsiyalarini jalb qilgan va Hindistonning raqobatbardosh texnologik markazga aylanishiga xizmat qilgan.

Yevropa tajribasiga keladigan bo'lsak, Polsha va Litva kabi mamlakatlarda tashkil etilgan EIZlar mintaqaviy rivojlanishni jadallashtirishda muhim omil sifatida qaraladi. Polshada tashkil etilgan Katovitse EIZ yuqori texnologiyali sanoatning rivoji, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va Polshaning xalqaro iqtisodiy maydonda o'z o'rnini mustahkamlashda katta rol o'ynadi (Barańska, 2014). Litvada ham EIZlar ishlab chiqarish sohasini kuchaytirib, eksport hajmining oshishiga olib keldi (Jakstas, 2017).

Navoiy EIIZni tahlil qilish jarayonida, yuqoridagi xorijiy tajribalar O'zbekistonda erkin zonalarning samaradorligini oshirish uchun foydali tajriba bo'lishi mumkin. Xitoy va Dubay kabi zonalarning muvaffaqiyatli amaliyoti Navoiy EIIZning rivoji uchun ko'rsatma bo'lib xizmat qilishi mumkin. O'zbekistonning strategik joylashuvi va Navoiy EIIZning sanoat va logistika markazi sifatida rivojlanishi nafaqat mintaqaviy, balki xalqaro iqtisodiy jarayonlarda ham ishtirokini kengaytirishga yordam beradi.

Erkin iqtisodiy zonalarning muvaffaqiyati investitsion muhitning barqarorligi, soliq va bojxona imtiyozlarining mavjudligi, infratuzilmaning rivojlanganligi va yuqori malakali kadrlarning mavjudligiga bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, Navoiy EIIZning mintaqaviy iqtisodiy o'sishga ta'siri xorijiy tajribalardan olingan saboqlar orqali yanada samarali bo'lishi mumkin.

Tahlil va natijalar

Navoiy erkin industrial-iqtisodiy zonasi (EIIZ) O'zbekistonning iqtisodiy salohiyatini oshirishda muhim rol o'ynab kelmoqda. Zonada tashkil etilgan korxonalar, ishlab chiqarish jarayonlari, yangi texnologiyalarni joriy etish, ish o'rinlari yaratish kabi iqtisodiy ko'rsatkichlar mintaqaning iqtisodiy rivojlanishini jadallashtirishda muhim ahamiyatga ega.

1-jadval. Navoiy EIIZning asosiy ko'rsatkichlari va natijalari

Ko'rsatkichlar	Ko'rsatma	Natijalar
Investitsiyalar	Xorijiy va mahalliy investitsiyalar hajmi	Investitsiyalar hajmi yillik 10% o'smoqda
Ishlab chiqarish korxonalarini soni	Sanoat va texnologik sohada faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar soni	100 dan ortiq korxonalar faoliyat yuritmoqda
Yangi texnologiyalar joriy etilishi	Innovatsion texnologiyalardan foydalanish darajasi	Yuqori texnologiyali ishlab chiqarish yo'lga qo'yilgan
Yangi ish o'rinlari yaratilishi	Zonada ish o'rinlari soni	Minglab yangi ish o'rinlari yaratilgan
Infratuzilma rivoji	Transport, logistika, energiya ta'minoti	Zamonaviy transport va logistika tizimi rivojlantirilgan

Manba: muallif tomonidan tayyorlandi

Navoiy EIIZda xorijiy va mahalliy investitsiyalar oqimi muntazam o'sib borayotganini ko'rish mumkin. Bu investitsiyalar yillik 10% atrofida o'sayotgan bo'lib,

mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, zonada 100 dan ortiq sanoat va texnologik korxonalar faoliyat olib bormoqda. Yangi texnologiyalar joriy qilinishi orqali ishlab chiqarish samaradorligi oshib bormoqda. Yaratilgan ish o'rinlari esa mintaqadagi ishsizlik darajasini pasaytirib, aholi turmush darajasini yaxshilashda muhim omil bo'ldi. Bundan tashqari, zamonaviy infratuzilma, xususan, transport va logistika tizimining rivojlanishi zonaning xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytirdi.

2-jadval. Navoiy EIIZda yuzaga kelgan asosiy muammolar va ularning yechimlari

Muammolar	Muammo tavsifi	Yechimlar
Mahalliy kadrlar yetishmovchiligi	Yuqori malakali kadrlarning yetishmasligi	Maxsus o'quv dasturlarini yo'lga qo'yish
Burokratik to'siqlar	Byurokratik jarayonlarning murakkabligi	Byurokratik jarayonlarni soddalashtirish
Logistika cheklovlari	Tashqi bozorga chiqishda transport qiyinchiliklari	Yangi transport yo'llarini rivojlantirish
Energiya ta'minoti muammolari	Sanoat korxonalarini uzluksiz energiya bilan ta'minlashda qiyinchiliklar	Alternativ energiya manbalarini joriy qilish
Innovatsiya salohiyatining yetishmasligi	Texnologik innovatsiyalarning kamligi	Innovatsion markazlar tashkil etish

Manba: muallif tomonidan tayyorlandi

Navoiy EIIZda bir qator muammolar ham mavjud bo'lib, ularning yechimi iqtisodiy rivojlanishni yanada jadallashtirishi mumkin. Birinchi muammo – yuqori malakali mahalliy kadrlarning yetishmasligi. Ko'plab korxonalar xorijiy mutaxassislariga tayanmoqda, bu esa kadrlar masalasida qiyinchiliklar tug'diradi. Bu muammoni hal qilish uchun maxsus o'quv dasturlarini tashkil etish va mahalliy kadrlarni malakasini oshirish lozim.

Ikkinchi muammo – byurokratik to'siqlar. Ba'zi tadbirkorlar korxonalarini ro'yxatdan o'tkazishda yoki boshqa jarayonlarda murakkab byurokratik jarayonlar bilan duch kelmoqda. Bu jarayonlarni soddalashtirish va biznes uchun yanada qulay sharoit yaratish lozim.

Logistika tizimida ham qiyinchiliklar mavjud. Tashqi bozorga chiqishda transport yo'llarining rivojlanmaganligi ba'zi eksport salohiyatini to'liq amalga oshirishga imkon bermayapti. Shu sababli, yangi transport yo'llarini rivojlantirish va logistika infratuzilmasini yanada yaxshilash talab qilinadi.

Energiya ta'minoti sanoat korxonalarining uzluksiz ishlashi uchun zarur. Lekin zonada ba'zi energetika ta'minoti bilan bog'liq muammolar kuzatilmoqda. Bu muammolarni hal qilish uchun alternativ energiya manbalarini, xususan, quyosh va shamol energiyasini joriy qilish mumkin.

Innovatsiyalar sohasida ham kamchiliklar mavjud. Texnologik innovatsiyalarning kamligi zonadagi ishlab chiqarish jarayonlarining to'liq modernizatsiyasiga to'siq

bo'lmoqda. Innovatsion markazlarni tashkil etish orqali yangi texnologiyalarni tezroq joriy qilish mumkin.

3-jadval. Navoiy EIIZni rivojlantirish bo'yicha takliflar

Takliflar	Tafsilotlar
Maxsus texnologik o'quv markazlari tashkil etish	Mahalliy kadrlarni malakasini oshirish
Byurokratik jarayonlarni soddalashtirish	Tadbirkorlar uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish
Xalqaro ko'rgazma va forumlarda ishtirok	Investorlar bilan faol hamkorlik qilish
Alternativ energiya manbalaridan foydalanish	Quyosh va shamol energiyasini joriy etish
Innovatsion texnologiyalarni joriy qilish	Innovatsion markazlar va laboratoriyalar yaratish

Manba: muallif tomonidan tayyorlandi

Navoiy EIIZni yanada rivojlantirish uchun taklif etilgan yechimlar zonaning iqtisodiy salohiyatini kuchaytirishi mumkin. Maxsus texnologik o'quv markazlari mahalliy kadrlar tayyorlashda va innovatsion texnologiyalarni kiritishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Byurokratik jarayonlarning soddalashtirilishi esa tadbirkorlar uchun qulay muhit yaratib, ularning faoliyatini tezlashtirishga xizmat qiladi.

Xalqaro ko'rgazma va forumlarda faol ishtirok etish investitsiyalarni jalb qilishda muhim o'rin tutadi. Shuningdek, alternativ energiya manbalarini joriy qilish energiya ta'minotidagi qiyinchiliklarni bartaraf etadi va korxonalar uzluksiz ishlashini ta'minlaydi. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish esa ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish va mintaqaviy iqtisodiy o'sishni jadallashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Takliflar va Xulosa

Navoiy erkin industrial-iqtisodiy zonasi (EIIZ) O'zbekistonning iqtisodiy salohiyatini rivojlantirishda, mintaqaviy va milliy darajadagi iqtisodiy o'sishni jadallashtirishda muhim omillardan biri sifatida ko'rib chiqiladi. Ushbu zona tashkil etilganidan beri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarishni kengaytirish va mintaqada yangi ish o'rinlarini yaratishda sezilarli yutuqlarga erishildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Navoiy EIIZning rivoji O'zbekistonning global iqtisodiyotga integratsiyalashuviga ham katta hissa qo'shmoqda.

Kelgusida Navoiy EIIZ O'zbekistonning iqtisodiy strategiyalarida markaziy o'rin egallab, mamlakatning iqtisodiy o'sishida muhim rol o'ynashda davom etadi. Bu jarayonni tezlashtirish va yanada samarali qilish uchun davlat va xususiy sektorlar hamkorligida amalga oshiriladigan iqtisodiy islohotlar zarur. Shu tariqa, Navoiy EIIZ orqali O'zbekiston mintaqada sanoat rivoji va iqtisodiy o'sishda yetakchi o'rinni egallash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aggarwal, A. (2012). Social and Economic Impact of SEZs in India. Oxford University Press.

2. Alzaabi, M. (2016). The Role of Free Zones in Dubai's Economic Development. Dubai Economic Council.
3. Barańska, M. (2014). Economic Growth in Poland's Special Economic Zones. Central European Economic Journal.
4. Jakstas, V. (2017). The Impact of Free Economic Zones on the Development of Lithuanian Industry. Lithuanian Economic Review.
5. Wang, J. (2013). The Economic Impact of Special Economic Zones: Evidence from Chinese Zones. Journal of Development Economics.

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

